

ΑΡΘΡΟ 2^ο.

ΜΥΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η ελληνική ποίηση αρχίζει με τη λατρεία των Μουσών¹, από τις οποίες μπορεί να προέρχεται και ο όρος «μουσική».

Αυτές διακρίνονται σε «Πιερίδες, που κατάγονται από τη γειτονική του Ολύμπου Πιερία, και σχετίζονται με τον Ορφέα, σε «Ολυμπιάδες» που κατοικούσαν στον Όλυμπο και σε «Ελικωνίδες» που προέρχονταν από τον Ελικώνα της Βοιωτίας και σχετίζονταν με τον Απόλλωνα. Υπηρέτες των Μουσών ήταν οι τραγικοί αοιδοί. Απ' αυτούς έχουν διασωθεί σήμερα πολλά ονόματα, όπως για παράδειγμα αυτό του Ορφέα από την Πιερία, που ανήκει στους πιο εξέχοντες. Το όνομα όμως αυτού του τραγουδιστή αμαυρώθηκε τόσο πολύ μέσω των διαφόρων θρύλων, ώστε ο Αριστοτέλης πίστευε ότι ο Ορφέας δεν υπήρξε ποτέ και οι κριτικοί απέδειξαν ότι η ποίηση που αποδόθηκε σ' αυτόν -τα Αργοναυτικά, τα Λιθικά, οι ύμνοι κ.λ.π.-, ήσαν νόθα έργα πολύ μεταγενέστερης εποχής. Τον 6^ο αιώνα π.Χ. έκανε την εμφάνισή της η Ορφική μυστικιστική λατρεία, η οποία συνδέθηκε με τις αντιλήψεις σχετικά με τον κάτω κόσμο(Άδη).Ένας από του μαθητές η διδασκάλους του Ορφέα ήταν ο Μουσαίος ο οποίος αναφέρεται σαν μυθικός ποιητής, μουσικός καθ αοιδός, που έζησε στην Αττική. Σύμφωνα δε με ορισμένους μύθους ήταν υιός η πατέρας του Εύμολπου², ο οποίος και συνδέθηκε με τα Ελευσίνια Μυστήρια. Κατά τον Διογένη τον Λαέρτιο ο Μουσαίος έγραψε τη «Θεογονία» όπου υποστήριζε ότι «όλα τα πράγματα προχωρούν από ενότητα σε ενότητα και αναλύονται πάλι σε ενότητα.»Σύμφωνα με τον Πανσανία, ο Μουσαίος πέθανε και ενταφιάστηκε στο Φάληρο.

Οι ειδήσεις σχετικά με διάφορα γεγονότα διαδίδονταν από τη μία πολιτεία στην άλλη από του ραψωδούς υπό τύπο απαγγελίας, με μουσική συνοδεία που ενίσχυε τα νοήματα των στίχων. Και έδινε μια συγκεκριμένη αίσθηση και ρυθμό στο λόγο. Ο τρόπος αυτός απαγγελίας οδήγησε τελικά στη διαμόρφωση της μετρικής ποίησης, ενώ η ζωντανή εκφορά του λόγου των ραψωδών, συνοδευόμενη από ήχους οργάνων που οι ίδιοι έπαιζαν, πήρε μορφή τραγουδιού. Εκείνες δε οι έμμετρες, συνδεδεμένες μεταξύ τους διηγήσεις, έγιναν ραψωδίες³. Η ραψωδία αναβίωσε ως ελεύθερη φωνητική και ενόργανη μορφή στην έντεχνη δυτική μουσική. Από τον 18^ο αιώνα όμως ακολουθεί το αρχαιοελληνικό πρότυπο. Είναι δηλαδή αποσπασματική και αυτοσχέδια, συχνά δε εμπεριέχει μελωδίες δημοτικών τραγουδιών. Συναντάται επίσης ως σύνθεση διαδοχικών περικοπών από διαφορετικά μουσικά κομμάτια(ποτπουρί).

ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ(100-700π.Χ.)

Με λατρεία και σεβασμό μνημονεύει ο Όμηρος τους προγενέστερους ραψωδούς, Θάμυρη, Δημόδοκο και Φήμιο,οι οποίοι συνόδευαν τις απαγγελίες τους με λύρα, ένα έγχορδο όργανο μυθικής καταγωγής(Ομηρικός ύμνος στον Ερμή 24κ.ε.), κιθάρα ή χέλυ⁴, συγκινώντας τους ακροατές συχνά μέχρι δακρύων. Ο θεϊκός τραγουδιστής ο οποίος δεν έλειπε από καμία γιορτή, εξυμνούσε τα κατορθώματα των θεών και των ηρώων, καθισμένος σε αργυρό θρόνο που στηριζόταν στο στυλοβάτη της αίθουσας και έχοντας μπροστά του ένα κύπελλο γεμάτο με μυρωδάτο κρασί.

Ο αιδός των ομηρικών χρόνων, οποίος ήταν παντού αγαπητός κι αξιοσεβαστός και έχαιρε μεγάλης αποδοχής, ήταν παράλληλα τραγουδιστής και ποιητής. Συνόδευε τα τραγούδια του με τη λύρα ή την κιθάρα , έγχορδα μουσικά όργανα, τα οποία όπως φαίνεται είχαν το κοινό όνομα λύρα ή χέλυς. Η ικανότητα να συνοδεύονται τα έπη με όργανο, ήταν τόσο απαραίτητη και αναγκαία, ώστε ο Ησίοδος, ο οποίος έγινε στη Βοιωτία ιδρυτής της σχολής τραγουδιστών την εποχή του Ομήρου ή και νωρίτερα, «αποκλείστηκε» από τον διαγωνισμό, επειδή δεν μπορούσε να συνοδεύσει το τραγούδι του με κιθάρα. Όπως παλαιότερα μόνο ιερείς, τώρα αποκτούσαν και οι τραγουδιστές γνώσεις, μέσω των οποίων μπορούσαν να επιδράσουν ενθαρρυντικά και προωθητικά στον εξευγενισμό του συνόλου των Ελλήνων.

Σε όλες τις γιορτές, δημόσιες ή ιδιωτικές, ηχούσαν τα τραγούδια των αοιδών και χορευτές χόρευαν τραγουδώντας στο ρυθμό του αυλού ή της λύρας. Στα πιο αρχαία μουσικά όργανα κάθε λαού ανήκουν πάντα μόνο τα κρουστά

¹ Οι Μούσες ήταν : Η Πολύμνια, η Ευτέρπη, η Ουρανία, η Θάλεια, η Κλειώ, η Μελομένη, η Καλλίοπη, η Τερψιχόρη και η Ερατώ.

² Ο Εύμολπος ήταν κατά την παράδοση υιός του Ποσειδώνα και της Χιόνης αλλά η ύπαρξή του αμφισβητείται.

³ Ραψωδία : Ράπτω+ Ωδή. Δηλαδή συρραφή, συναρμολόγηση, συνένωση.

⁴ Αρχαϊκή λύρα σε μικρό σχήμα, κατασκευασμένη από κέλυφος χελώνας.

που χρησιμοποιούνται ρυθμικά. Τέτοια στους αρχαίους Έλληνες ήταν τα τύμπανα, τα διαφόρων ειδών κρόταλα όπως τα σείστρα, καθώς και μεταλλικά κρουστά.: κύμβαλα, τρίγωνα, κώδωνες. Γνωστά είναι ακολούθως τα οστείνα., καλαμόφωνα και συριγγόφωνα όργανα (σύριγγα), όπως επίσης και οι αυλοί κατασκευασμένοι από σκληρό ξύλο, οι οποίοι αργότερα ενισχύονται με επιστόμια⁵ (γλωττίδες), για να ακούγεται ο ήχος πιο γεμάτος και οξύς.

Εκτός απ' τα παραπάνω πνευστά όργανα, ο Όμηρος αναφέρεται σε αυλούς και στη σύριγγα(αυλός του Πανός), που αποτελείτο συνήθως από επτά διαφορετικού μήκους συνδεδεμένα καλάμια. Οι μοναδικές μας πληροφορίες όμως είναι

ότι αυτά συνόδευαν κάποτε τραγούδι και χορό. Αντί για τρομπέτες από μπρούτζο και κέρατο, που οι Έλληνες χρησιμοποιούσαν πολύ αργότερα, υπήρχαν κήρυκες με εξαιρετικά δυνατές φωνές, από τους οποίους έγινε σ' όλο τον κόσμο γνωστός μέσω του Ομήρου, ο Στέντωρ «με τη σιδερένια φωνή».

Το έγχορδο όργανο αυτής της εποχής του οποίου η ανακάλυψη αποδίδεται στον Όμηρο ή τον Απόλλωνα ήταν η Φόρμιγξ(φόρμιγγα) και είχε τέσσερις μόνο χορδές. Η φόρμιγγα είναι το πιο αρχαίο από τα έγχορδα όργανα των Ελλήνων τραγουδιστών. Αναφέρεται συχνά στον Όμηρο ως όργανο του Απόλλωνα. Εμφανίζεται σε παραστάσεις αγγείων συνήθως με τέσσερις χορδές, μολονότι αρχαίοι συγγραφείς όπως π.χ. ο Πίνδαρος, μιλούν και για επτάχορδες φόρμιγγες. Η σπουδαιότητα αυτού του τετραχόρδου στο οποίο προηγουμένως αναφερθήκαμε ήταν τέτοια, ώστε η απόσταση των χορδών του (τέταρτη), αποτέλεσε τη βάση για όλα τα μουσικά συστήματα των Ελλήνων.

Οι φθόγγοι των τριών αρχαιότερων ελληνικών τρόπων, μέσω των οποίων μετά την επιλογή από τον τραγουδιστή καθοριζόταν όχι μόνο ο συνολικός χαρακτήρας του ποιήματος που συνοδευόταν από μουσική, αλλά και ο ρυθμός και η συνολική μορφή, φαίνεται να είχαν τις ακόλουθες αναλογίες :

ΛΥΔΙΚΟΣ :ΝΤΟ-ΦΑ., ΦΡΥΓΙΚΟΣ : ΡΕ-ΣΟΛ, ΔΩΡΙΚΟΣ : ΜΙ-ΛΑ.

Η σύγχρονη κριτική έχει αποδείξει ότι όλα τα ποιήματα που μας παραδόθηκαν και που αποδίδονταν αρχικά σε εκείνους τους παλιούς τραγουδιστές, είναι δημιουργήματα νεωτέρων χρόνων. Είναι όμως πιθανό ότι πριν απ' τον Όμηρο υπήρξε μία εποχή θρησκευτικής ποίησης. Ο Όμηρος γνωρίζει έναν παίαντα προς τον Απόλλωνα, ο οποίος τραγουδήθηκε με αφορμή το τέλος ενός λοιμού και τον θάνατο του Έκτορα.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ 700-555π.Χ.

Η μουσική και η ποίηση παίζουν και σ' αυτή την περίοδο σπουδαίο ρόλο. Αρχικά διαδίδονται από τους τραγουδιστές της Ομηρικής σχολής στα νησιά και στα μικρασιατικά παράλια.

Ο Πολύβιος διηγείται ότι οι αρκάδες νομοθέτες κατά την ίδρυση του κράτους των και τη ρύθμιση του συντάγματος τους , έδιναν ιδιαίτερη σημασία στην επίδραση της μουσικής πάνω στα συναισθήματα των ανθρώπων. Τα παιδιά συνήθιζαν στη μουσική και τραγουδούσαν ύμνους στους θεούς και στους τοπικούς ήρωες. Ακόμα, ενώ μάθαιναν χορό, εξασκούσαν παράλληλα, κατά τη στρατιωτική τους υπηρεσία, στους ήχους του αυλού.

Ποικίλα τραγούδια συνόδευαν όλες τις ασχολίες της ζωής. Στις γιορτές του Βάκχου χωρίζονταν παιδιά και νέοι σε δύο ομάδες και διεξήγαγαν γιορταστικούς διαγωνισμούς αύλησης. Ωστόσο, φαίνεται ότι εκτός από την καθημερινή της χρήση, η μουσική χρησιμοποιείται και σ' αυτή την περίοδο για τη καταπολέμηση των λοιμών. Ο C.F.Weizmann γράφει στην Ιστορία της αρχαιοελληνικής μουσικής : «Τα τραγούδια του κρητικού Θάλητα(620π.Χ.), δεν ασκούσαν απλά αξεπέραστη επίδραση στις καρδιές , όπως συνήθως λεγόταν, αλλά φάθινονταν να έχουν και τη δύναμη να γιατρέψουν αρρώστιες ή και να καταπραΰνουν την οργή των θεών που τιμωρούσαν τους ανθρώπους με εμφύλια δεινά.». Σύμφωνα με έναν μύθο ο Θάλητας προσκλήθηκε στη Σπάρτη γύρω στα 665π.Χ. ύστερα από χρησμό του μαντείου των Δελφών και έσωσε την πόλη από το λοιμό με τη μουσική του(Πρατίνος στον Πλούταρχο, ο.π. 11460,42).Λέγεται δε ότι έγινε φίλος του Λυκούργου. Συνεχίζοντας ο Weizmann λέγει: « Ο Θάλητας συνέθεσε ύμνους(παιάνες) και θρησκευτικά χορευτικά τραγούδια(υπορχήματα⁶), που άρμοζαν στη λατρεία των θεών, εισήγαγε την «πυρρίχη» που έγινε μέρος της γυμναστικής και που μ' αυτή ανατρεφόταν η νεολαία. Η πυρρίχη ή πυρρίχιος είναι πολεμικός χορός και των σημερινών Ελλήνων του Πόντου.

⁵ Χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα και συνεχίζονται να βελτιώνονται..

⁶ τραγούδι σε τρία σχήματα (φιγούρες) προς τιμήν του Απόλλωνα.

Οι δωρικές μελωδίες του Θάλητατραγουδιόνταν στη Λακεδαιμονία για πολύν καιρό και μετά τον θάνατό του. Οι παιάνες του ήταν τόσο εύηχοι, ώστε ακόμα και ο Πυθαγόρας(585-505 π.Χ.) που έζησε μετά από αυτόν, τους άκουγε με ευχαρίστηση. Στην εποχή του Αθηναίου⁷(2^{ος}/3^{ος} μ.Χ. αι.) η πυρρίχη χορευόταν ακόμα στη Λακωνία, χρησίμευε δε και ως προγύμνασμα για τον πόλεμο.

Εκτός των ανωτέρω, το τραγούδι έπαιξε μεγάλο ρόλο και κατά τη διάρκεια των πολέμων. Π.χ. ο σπαρτιάτης Τυρταίος που είχε διακριθεί κατά την 35^η Ολυμπιάδα(640π.Χ.), έχαιρε μεγάλων τιμών χάρη στις μελωδίες που συνέθετε. Μ' αυτό τον τρόπο ενθάρρυνε τους σπαρτιάτες πολεμιστές και τους έκανε να αγνοούν και τον θάνατο, μπροστά στην υπεράσπιση της πατρίδας τους, με έμπρακτα αποτελέσματα, όπως η νίκη κατά των μεσσηνίων στον 2^ο Μεσσηνιακό Πόλεμο.

Η μουσική των σπαρτιατών περιοριζόταν στους τέσσερις φθόγγους του παλαιού δωρικού τετράχορδου και στις υπέροχες και απλές θρησκευτικές «χορωδίες». Όλοι οι μουσικοί εκτιμούνταν τόσο πολύ, ώστε να αναγνωρίζεται η επιδεξιότητα τους και να χαίρουν ιδιαίτερων τιμών.

Σχετικά με τη μουσική αγωγή των αρχαίων ελλήνων, ο Αλκμάν (Σάρδεις Λυδίας, 610π.Χ.), έπαιξε σημαντικό ρόλο στη Σπάρτη, αφού κατόρθωσε κατά τους Μεσσηνιακούς Πολέμους να ξυπνήσει στους σπαρτιάτες συναισθήματα αγάπης για τη μουσική και την ποίηση. Ο Αλκμάν ήταν άλλωστε αυτός που έγραψε τα Παρθένια,(ωδές για παρθένες), τα πολεμικά άσματα, (όπως το «Άμμες δε γ' εσόμεθα πολλώ κάρονες», από τον χορό των παιδών), τα οποία είναι γνωστά για τη «λακωνική συντομία» τους, τη δύναμη, τη ζωντάνια τους και είναι γραμμένα, όπως αναφέρει ο φιλόσοφος και μεγάλος θεωρητικός της μουσικής, Αριστόξενος⁸, στο δεύτερο βιβλίο του Περί μουσικής(1136F,17), στη δωρική αρμονία. Αξίζει να αναφέρουμε ότι ο Αριστόξενος ήταν πολυγραφότατος και λέγεται ότι τα μουσικά, φιλοσοφικά, ιστορικά του βιβλία έφταναν τα 453. Τα μουσικά βιβλία ήταν τα εξής: Αρμονικά στοιχεία, Ρυθμικά στοιχεία, Περί μουσικής, Περί μελοποιίας, Περί τόνων, Περί μουσικής ακροάσεως, Περί του πρώτου χρόνου, Περί οργάνων, ή Περί αυλών και οργάνων, Περί αυλητών, Περί τραγικής ορχήσεως και το έργο από το οποίο προέρχεται το ρυθμικό απόσπασμα του Οξύρυγχου.

Ένας από τους παλαιότερους υποστηρικτές της μουσικής τέχνης, η οποία βρήκε στην Ελλάδα πολύ ευρεία εξάπλωση, ήταν ο Αρχίλοχος από την Πάρο(645 περίπου π.Χ.), που συγκαταλέγεται στους εκπροσώπους της Ιωνικής Σχολής. Ο Αρχίλοχος περισσότερο από κάθε άλλο μουσικό, θεωρήθηκε ίσος με τον Όμηρο, αφού τιμούσαν και τους δύο την ίδια μέρα. Οι ωδές του αργότερα απαγγέλονταν από ραψωδούς, όπως και οι ραψωδίες του Ομήρου. Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του απονεμήθηκε βραβείο για τη σύνθεση ενός ύμνου προς τον Ηρακλή. Στον Αρχίλοχο αποδίδεται και η επινόηση του ιάμβου, στους στίχους του οποίου στιγματίζε την ανοησία και την κακία των ανθρώπων. Μέσω του ιάμβου έγινε συνεχιστής της τέχνης του Τέρπανδρου⁹.

⁷ Γραμματικός και σοφιστής. Το κύριο έργο του είναι οι Δειπνοσοφισταί. Τα μνημειώδες αυτό έργο αποτελείται από 15 βιβλία, μερικά από τα οποία δεν έχουν διασωθεί. Στα βιβλία Α,Δ,ΙΔ,ΙΕ, υπάρχουν σημαντικές πληροφορίες για την αρχαία ελληνική μουσική.

⁸ Αριστόξενος 375/360π.Χ. Γεννήθηκε στον Τάραντα και πέθανε στη Αθήνα.. Έζησε κατά και μετά την εποχή του Μ.Αλεξάνδρου, γύρω στην 111^η Ολυμπιάδα και υπήρξε μαθητής του Αριστοτέλη στην Αθήνα.

⁹ Γεννήθηκε στην Άντισσα της Λέσβου. Πήγε στη Σπάρτη όπου πρώτος νίκησε στους μουσικούς αγώνες των Καρνείων το 676π.Χ. και το 673 π.Χ. Διαγωνίστηκε επίσης στα Πύθια, όπου πέτυχε τέσσερις συνεχείς νίκες. Υπήρξε απαράμιλλος στην κιθαρωδική τέχνη.